ת"ל [1]השורץ כל מקום ששורץ או אינו [א] אלא השורץ (יכול) כל המשריץ יטמא שאין משריץ לא יטמא אוציא עכבר שחציו בשר וחציו אדמה שאין פרה ורבה ודין הוא טימא בחולדה וטימא בעכבר מה חולדה כל ששמה חולדה אף עכבר כל ששמו עכבר אביא עכבר שחציו בשר וחציו אדמה או כלך לדרך זו מה חולדה פרה ורבה אף עכבר פרה ורבה ת"ל [1]בשרץ אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא אימא בשרץ לאתויי עכבר שחציו בשר וחציו אדמה השורץ כל שהוא שורץ ואפילו עכבר שבים ואי משום על הארץ על הארץ יטמא ירד לים לא יטמא אמר ליה ומאחר דשויתיה לים מקום טומאה מה לי הכא מה לי הכא והאי על הארץ מיבעי ליה להוציא ספק טומאה צפה [ה]דא"ר יצחק בר אבדימי על הארץ להוציא ספק טומאה צפה תרתי על הארץ כתיבי [ב] ת"ר [1]הצב למינהו להביא [ג] הערוד [ד]וכן הנפילים וסלמנדרא וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה [ג]אומר [2]מה רבו מעשיך ה' יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות גדלות ביבשה שבים אילמלי עולות ביבשה מיד מתות שביבשה אילמלי יורדות לים מיד מתות יש לך בריות גדלות באור ויש לך בריות גדלות באויר שבאור אילמלי עולות לאויר מיד מתות שבאויר אילמלי יורדות לאור מיד מתות [ד]מה רבו מעשיך ה' תנו רבנן [ה]כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה אמר ר' זירא מאי קראה [3]האזינו כל יושבי חלד אמר רב הונא בריה דרב יהושע ביברי דנרש אינן מן הישוב אמר רב פפא בשמתא נרש תרביה משכיה ואליתיה [4]ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה' אמר רב פפא לא אבה נרש שמוע דבר ה' אמר רב גידל אמר רב נרשאה נשקיך מני ככיך נהר פקודאה לוייך מגלימא שפירא דחזי עלך פומבדיתאה לוייך אשני אושפיזך אמר רב הונא בר תורתא פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם וכשבאתי לפני ר' שמעון החסיד אמר לי אמר הקב"ה הם הביאו בריה שלא בראתי בעולמי אף אני אביא עליהם בריה שלא בראתי בעולמי והאמר מר [ו]כל שתשמישן ועיבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה וכל שאין תשמישן ועיבורן שוה אין יולדין ומגדלין זה מזה אמר רב [ז]נס בתוך נס האי פורענותא הוא מאי נס בתוך נס לפורענות:

מתני' [א]האבר והבשר המדולדלין בבהמה מטמאין טומאת אוכלין במקומן וצריכין הכשר

נשחטה

ת"ל השורץ. הוה ליה למימר וזה לכם הטמא בשרץ הארץ וכתיב בשרץ השורץ על הארץ אייתר ליה השורץ לדרוש כל מקום שהוא יכול לשרוץ לרחוש ולנוע והרי אף בים הוא שט [ד]שמינו עכבר הארץ הלכך ע"כ על הארץ למין הארץ הוא דאתא ולאו למעוטי ירד לים: **או אינו.** אומר השורץ לדרשה זו אלא למעוטי עכבר הנולד מאדמה: **שאין פרה ורבה.** כלומר שלא היה מפריה ורביה של עכבר לפי שנולד מאליו הואיל שאינו משריץ טהור דהאי שורץ לשון פרו וישרצו הוא (שמות א) ולא לשון ריחוש ויענוע ולעולם ירד לים לא יטמא דהכי קאמר על הארץ [ה] ואפילו עכבר הים ירד לים לא יטמא ואפילו של יבשה והשורץ ופרה ורבה יטמא שאינו שורץ לא יטמא: **ודין הוא.** דלא נימעטיה מכלל טומאה ולא נדרוש הכי דהא טימא כל ששמו עכבר וניחא [ו]ליה למדרש השורץ לרבויי ירד לים ולא למעוטי האי. ולקמיה פריך הא מטהר עכבר הים ממיעוטא דעל הארץ ומאי חזית דמיעוטא לעכבר הים ורבוי לירד לים: **בשרץ.** קרא יתירא הוא דהא כתיב [ח]בתרוייהו אלה הטמאים לכם בכל השרץ: **ואימא השורץ.** לא דרשינן ליה הכי כל מקום שהוא רוחש ולרבות עכבר הארץ שירד לים אלא הכי דרשינן השורץ [ט]כל שהוא פרה ורבה לרבות עכבר הים ומיעוט דעל הארץ דמשמע על הארץ יטמא ולאו שרץ הים אתא לאורויי דאחד זה ואחד זה על הארץ יטמאו ירדו לים אין מטמאין: **א"ל ומאחר דשויתיה ליה מקום טומאה.** דמרבית [י]מין הים לטומאה: **מה לי.** בעודו בים מה לי יצא לחוץ אין טוח לדרוש המקראות במדה זו אלא לומר דבר המקובל: ופרכינן **האי על הארץ מיבעי ליה להוציא ספק טומאה צפה.** שרץ מת צף על המים ספק נגע ספק לא נגע אף ברשות היחיד ספקו טהור ומהאי קרא נפקא לן בפרק בתרא דנזיר (דף סד.) כתיב [כ]השרץ כל מקום שורץ ואפילו על המים וכתיב על הארץ הא כיצד כאן בטומאת ודאי כאן בטומאת ספק: **ערוד.** מן הצב ומן הנחש הוא כדלקמן: **וכן הנפילים.** שרץ מין צב: **וסלמנדרא.** שרץ הנולד מן האור מעצי הדס על ידי כשפים והסך מדמו אין האור שולט בו וקים ליה לר"ע דמינא דצב הוא: **לפסוק זה.** [ל]משום דמיירי בסלמנדרא: **יש לך בריות גדלות באור.** סלמנדרא: **יושבי חלד.** יושבי הארץ שהוא מקום מיושב לחולדות: **ביברי דנרש.** [מ]חיות המצויות באותו מקום ביברונ"ש בלע"ז: **אינן מן הישוב.** אינן גדלות אלא במים: **בשמתא נרש.** כלומר כל יושביה רשעים כולם יהיו בשמתא: **תרביה משכיה ואליתיה.** החלב והעור עם הבשר והאליה כלומר כולן קטן כגדול: **לא אבה נרש כו'.** לפי שכולן היו רשעים: **נרשאה נשקיך מני ככיך.** אם נשקך אחד מיושבי נרש מנה שניך אם תמצאם כולם כי מוחזק גנב הוא: **נהר פקודאה.** אם מיושבי נהר פקוד: **לוייך.** נתלוה עמך בדרך: **מגלימא שפירא דחזי עלך.** מחמת שראה לך טלית נאה ודעתו לגונבו נתחבר עמך: **אשני אושפיזך.** שלא ידע היכן תשכב שגנבים מומחין הם: **לוועד.** מקום רשעים ומרביעי כלאים: **כרוך על הצב.** כל שעה היה מלוי אצלו והיה נזקק עמו כדאמרינן בקדושין (דף עט:) בכרוכין אחריה ובבכורות (דף כה.) חזיר שכרוך אחר רחל כלומר נמשך ושוכן אצלו תמיד: **יצא ערוד מביניהם.** והיה נושך בני אדם וממית כדאמרינן בברכות (דף לג.) גבי ערוד דרבי חנינא בן דוסא: **אנשי וועד הן הביאו כו'.** [נ]מזווגי כלאים היו: **אף אני אביא עליהם בריה כו'.** והיינו ערוד: **תשמישן שוה.** שמשמשין שניהם פנים כנגד פנים כגון אדם או פנים כנגד עורף כגון בהמה: **ועיבורן.** ימי עיבור: **יולדים זה מזה.** מתעברים זה מזה: **ומגדלין.** מניקים זה בנו של זה. וימי עיבורו של נחש אינו שוה לא לשרץ ובהמה וחיה כדאמרינן בפ"ק דבכורות (דף ח.) שועל וכל מיני שרצים לששה חדשים ונחש לשבע שנים ואמרינן התם ולאותו רשע נחש לא מצינו חבר [ס]והיאך יצא אותו ערוד מצב ומנחש: **נס בתוך נס לפורענות.** כדי ליפרע מן הרשעים: **מתני' המדולדלין בבהמה.** נתלש ממנה אבר בשר גידים ועצמות או נתלש ממנה בשר לבדו ועדיין הן מעורים בה במקצת. ויש הפרש בין אבר מן החי לבשר מן החי שהאבר מטמא אדם וכלים כנבלה והבשר שאינו אבר טהור מכלום כדילפינן לקמן בפירקין (דף קכח:): **במקומן.** אע"פ שהן מחוברין אם חישב עליהן להאכילן [ע]לעובד כוכבים הוי אוכל לקבל טומאה ולטמא אחרים דטומאת עצמן אין כאן עד שיתלשו כולן כדילפינן בגמרא [ע"ב] אבל מקבלים טומאה מן השרץ ומטמאין בה את אחרים: **וצריכין הכשר.** לבא במים פעם אחת לאחר שנדלדלו ושוב מקבלים טומאה עולמית. וליכא למימר בהאי אבר שסופו לטמא טומאה חמורה דאינו מטמא טומאת אבר מן החי עד שימות ושמא לא יבא לידי טומאה חמורה דשמא ישחטנה ואין שחיטה עושה ניפול:

נשחטה

תלמוד לומר בשרץ. וא"ת למה לי קרא דבשרץ ממילא כיון דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן דהא לעיל אי לא על הארץ למעוטי עכבר שבים הוה אזלינן לחומרא ואומר רבינו יצחק דאצטריך בשרץ לעכבר שאליו בשר ואליו אדמה משום דהשורץ משמע טפי כל שהוא משריץ: **מה לי הכא ומה לי הכא.** ומ"מ אצטריך השורץ כל מקום ששורץ דלא נמעט מעל הארץ תרווייהו ירד לים ועכבר שבים: **הני ביברי דנרש אינן מן הישוב.** פירש בקונטרס [יג] ביברונ"ש בלע"ז שאין לוקים עליהן משום השרץ השורץ שהן גדלות במים ור"ת אומר דגרסינן ביברי וגרש ועיירות הן כדמשמע בכילד מעברין (עירובין דף נ.) הני מעלות ומורדות [כ]דביברי וגרש אזקין ובפ"ק דסוטה (דף י.) גבי וילך שמשון תמנתה ויעל יהודה תמנתה אמר רב פפא חדא תמנת הואי דמהאי גיסא סלקי ומהאי נחתי [ל]כמו [שם] ורדינא וביברי [ושוקא] דנרש וקאי הכא אקרא דאייתי לעיל האזינו כל יושבי חלד וקאמר דהני אינן מן הישוב כלומר בכלל יושבי חלד כי רשעים הם וכיוצא בזה אמר פ"ק דקדושין (דף מ:) כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב והיינו דאמר רב פפא נסמון בשמתא נרש כו':

דלאמגלא

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"ב מהל' שאר אבות הטומאות הל"ה:

◆

לעזי רש"י

ביברונ"ש. בונים (חיות).

◆

שיטה מקובצת

א] כל מקום ששורץ או אינו אומר השורץ אלא השורץ כל המשריץ: ב] ת"ר הצב למינהו. נ"ב עיין ר"ש ריש מס' כלים: ג] להביא הערוד וכו' יצא ערוד כך צריך להיות מנוקד: ד] אף בים הוא שט עכבר הארץ: ה] דה"ק על הארץ יטמא ואפילו עכבר הים: ו] עכבר וניחא לן למדרש: ז] דמרבית מן הים לטומאה: ח] כתיב השורץ דמשמע כל מקום ששורץ: ט] לפסוק זה דצב למינהו משום דמיירי בסלמנדרא: י] חיות המצויות באותו מקום. נ"ב בקצת פירושי רש"י ז"ל כ"י כתוב ביברי דנרש חיות המצויות בנרש ע"כ: יא] אנשי וועד הן הביאו וכו' דאותן של וועד מזווגי כלאים היו לישנא אחרינ' וועד אינו מקום רשעים אלא רב הונא היה מתמה שראה ערוד יוצא מנחש א"ל ר"ש החסיד אין לתמוה בדבר שכן אמר הקב"ה הם הביאו וכו' אבריות קאי אני לא בראתי כלאים והם הבריות בימי ענה הרביעו כלאים ויצא מהם פרד ובאותו יום גזרתי עליהם גזרה זו להרבות להם מזיקים והכי דריש ליה בבראשית רבה [פרשה פ"ב] מה עשה הקב"ה בימי ענה הביא חכינא נחש חורגו לחרדון צב ויצא מהן ערוד: לא היה אדם שהכתו פרדה לבנה וחיה לא היה אדם שנשכו ערוד חיה: יב] והאיך יצא אותו ערוד מצב ומנחש נס בתוך נס חדא דאי נמי תשמישן שוה נס הוא שמגית את מינו וכרוך על שאינו מינו וערד שאין יולדין זה מזה הס"ד: יג] פי' בקונטרס מין חיות שקורין ביברונאש:

מסורת הש"ס

א) [נזיר סד.], ב) [צ"ל וכן הנפילין כ"א בערוך ערך נפל וע"פ גרסא זו יתיישב תמיהת המהרש"א כמ"א ע"ש], ג) [צ"ל היה אומר], ד) [צ"ל הרי מה רבו מעשיך ה' כ"א בילקוט], ה) [תוספתא כלאים פ"ה ה"ז], ו) [בכורות ח.], ז) [שבת לז. פסחים קיג:], ח) [צ"ל בתרוייהו], ט) עיין מהרש"א, י) עיין תוי"ט, כ) [צ"ל דבי בירי], ל) [בסוטה שם איתא כגון ירדנא ובי בארי ושוקא דנרש].

◆

תורה אור השלם

1. וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ: ויקרא יא כט
2. מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: תהלים קד כד
3. שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל יֹשְׁבֵי חָלֶד: תהלים מט ב
4. אֶרֶץ אֶרֶץ אָרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר יְיָ: ירמיהו כב כט

◆

מוסף רש"י

פומבדיתאה לוייך אשני אושפיזך. שגנבין היו (כריתות ו.). כל שתשמישו ועיבורו שוה. כגון כשב ועז ששניהם משמשי פנים כנגד עורף וימי עיבורן שוה שיולדין ממשה חדשים (ט) יולדין. אם בא אחד על מין חבירו, ומגדלין. מניקין (בכורות ח.).